
УДК 821.161.2:82-1

Творчість Зеновія Красівського та Ярослава Лесіва: національний вимір людської екзистенції

Марія Якібчук,
кандидат філологічних наук
Івано-Франківськ

Стаття є спробою прочитання життя і творчості Зеновія Красівського та Ярослава Лесіва крізь національний вимір людської екзистенції. У ній аналізується поведінковий канон як основа екзистенційного вибору. На матеріалі ліричних і публіцистичних текстів обґрунтовано, що особливістю українського екзистенціалізму є національна ідея.

Ключові слова: екзистенціалізм, канон, ідентичність, ідея, герой.

Усе живе тягнеться корінням до своїх джерел, перебуває в постійному пошуку й утвердженні власної ідентичності. Цей пошук — безперервний: триває і в наш час; він був життєво необхідним для представників української нації і в період комуністичного панування. Однак і ті джерела, і коріння в країні тотального терору (маємо на увазі, зокрема, 60—80-і рр. ХХ ст.) висушували всіма можливими засобами. Найвразливішою від цього руйнівного процесу була чесна і свідомо людська особистість.

На час, у який випало жити й боротися Зеновієві Красівському та Ярославові Лесіву, припала дія особливої, нововинайденої методики цього процесу, насамперед у сфері культурного та духовного життя, під гаслом "злиття народів і мов", коли майже цілком беззахисною виявилася й українська мова.

Іван Дзюба у праці "Україна у пошуках нової ідентичності" згадує не лише про поразку, а й попередні здобутки визвольних змагань 1917—1920 рр. як про надскладний комплекс впливів на руйнування та відновлення стану національної тотожності. Ці визвольні змагання, за його словами, "окреслили історичну перспективу, дали могутній імпульс пробудженню національних сил і змусили більшовицьку владу змінити свою українську політику", а відтак це бодай якось "уможливило підтримку національного життя, культури і мови [1, с. 132]".

Якщо ж вести мову про формування національного та політичного світогляду саме З. Красівського і Я. Лесіва, то треба брати до уваги передусім визвольні змагання 1940—1950-х рр. І поразки, і здобутки тих

змагань також стали підставою для жорстокого придушення космополітичною тоталітарною державою паростків національної свідомості через безпрецедентний тиск на її носіїв.

Як безпосередній речник визвольних змагань 1940—1950-х років, Зеновій Красівський та його молодший послідовник Ярослав Лесів розгорнули широкий літературно-політичний дискурс на тему відновлення цілісності й міцності національного духу.

Творчість цих авторів дає можливість під окремим ракурсом поглянути на "проривну функцію [11, с. 66]" українського слова та її вплив на молоде покоління. Зокрема, у 1988-му, коли була вже добре відчутною національна активізація українського суспільства, група юнаків згуртувалася навколо романтичної мрії — боротися за визволення України. Вони мали псевдо, як бандерівці. Так виникла організація української молоді "Спадщина", керівником якої став Зеновій Красівський. Його не стало, а "Спадщина" існує та розвивається й сьогодні...

Складний і тривалий період національної історії був для Зеновія Красівського головним аргументом його особистого життєвого вибору. Концентрація людського відчаю, що виривався з підсвідомості, сягла майже фізичного рівня сприйняття. Рядки з вірша "Бандера", присвяченого братові Євстахю, який віддав своє життя за українську ідею, є алегоричною й водночас правдивою характеристикою тодішньої епохи:

*У темряві, у мороці конав нещасний світ
Під скрип ярма і танці гільйотини,
А шашілем роз'їджений червоний моноліт
Писав народам чорні домовини [5, с. 112].*

Перебуваючи в авангарді боротьби, і Зеновій Красівський, і Ярослав Лесів кожен по-своєму намагалися поетичним словом реанімувати загрожену національну ідентичність, окремішність українського світу.

Певна річ, що Зеновій Красівський і його однодумці формували дискурсивну практику-обговорення таких проблем, постановка яких навіть для найбільш свідомих митців була несподіваною. Це — питання про державну самостійність України, про її демократичний устрій.

До цього дискурсу належали й розмови з Богом та про Бога, яких уникали (давалося взнаки атеїстичне виховання) багато шістдесятників.

Для Зеновія Красівського все було інакше. "Пам'ятаю вчорасті Богослужіння, святкові церковні процесії та по-святковому вбраних людей. Пам'ятаю читальню "Просвіти", невелику бібліотеку, аматорські вистави. Пам'ятаю полум'яний патріотизм старших від мене хлопців-односельців, пам'ятаю, як їх усіх від облави до облави повбивали таки в рідному селі... Все це я пам'ятаю [4, с. 121]", — писав він у своїх спогадах.

Саме життя такої особистості, як Зеновій Красівський, — це втілення самототожності. За плечима в нього — покоління полеглих за свободу. Звідси, очевидно, і бере свої витoki філософія чину, яка визначала подієвість особистого життя Красівського. Його активність у самопізнанні та самоствердженні — це явище, яке словами А. Камю можна визначити як заперечення абсурдності, бунт проти неї: "Бунтуюся — значить, я є, значить, існую [12, с. 441]". Якщо ж вартості, які обстоює "збунтований", "переростають егоїстичні прагнення бунтаря", то "бунт є позитивним явищем і кінечністю людського життя [12, с. 441]".

У поезії "Тріада" З. Красівського охарактеризовано три основні етапи життя ліричного героя — "Двобій", "Поразка", "В'язниця":

*Я став на прою з чудовиськом сторуким,
З мого чола стікав червоний піт
І хижіли від поту того круки,
І мерк в тривозі млосний світ [5, с. 19].*

"Я зазнав чимало втрат, — згадував З. Красівський. — І в особистому житті, і на політичних перехрестях. Мене арештовували в 49-ому, в 58-ому, в 67-ому, у 80-ому. Я відбував у критках, дурдомах, у таборах. Я сидів по карцерах, по бурах. Я був на засланні. Якщо позбирати все до купи, то назбирається 26 років. Половина людського віку. А в мене чи не весь вік, бо й на волі я не виходив із трибу [6, с. 102]".

Пошуки своєї справжності, звернені в минуле, у час національних героїв і мудреців, становлять значну частину збірки З. Красівського "Невольницькі плачі". Водночас це пошуки правдивого українського слова, його першопочатків в архетипальних глибинах, у його єдності зі світом.

Почуття обов'язку захистити матір-Україну прочитується чи не в кожній поезії-присвяті:

*Друже! Сучаснику! Стань на коліна
На тім перелозі і під тим хрестом,
Твоя ж батьківщина, твоя Україна
Очі народам мозолить ярмом [5, с. 78].*

Промовистий приклад — факт порушення кримінальної справи за збірку "Невольницькі плачі" та поему "Тріумф Сатани" З. Красівського. Автора засудили, проте його поезія все одно різними каналами доходила до читачів, впливаючи на найбільш больові точки українського суспільства.

*Висить на покутті кривава сорочка,
Вгинаються плечі святі Саваофа.
"О Господи Боже!" — шепоче мати.
Відплати! Відплати! Відплати! [5, с. 112]*

— ці поетичні рядки Зеновія Красівського цілком можна інтерпретувати в дусі екзистенціалізму А. Камю та Ж.-П. Сартра, які твердили, що силу дає вільний вибір людини, котра свідомо розпочинає боротьбу з власною слабкістю й зі світовою сваволею [10, с. 319—344].

Особливістю українського екзистенціалізму була національна ідея, яка рятувала від довтолишньої трагічної абсурдності світу. "На подвір'ї тюрми Лонцького на ніч заводили трактор, і по кабінетах озвіріли війною та режимом слідчі чинили морд над жертвами... Донині тяжко збагнути, як ми вистояли... Вистояли своїм патріотизмом, своїм праведним націоналізмом [6, с. 101]", — згадує З. Красівський. За таких обставин вибудовується й існує одна ієрархія вартостей — для особистості й для того кола людей, котрих вона репрезентує. Вершину, на яку треба було піднятися, Зеновій Красівський та Ярослав Лесів бачили в українській національній державі, яка б забезпечила українській людині гідність життя.

Екзистенційний драматизм життя в поезії З. Красівського набуває щоразу нового напруження, він ніколи не застигає на одному рівні. Ідейно-смысловим ядром, яке притягує до себе все, що відбувалося колись і що відлунує через століття, є концепт свободи. Єдність духовної традиції уособлюють тисячі українців, котрі віками клали свої голови за свободу України. Звертаючись до них (до Байди, Наливайка, Мазепи, Бандери), З. Красівський водночас окрилює вірою сучасників, прагне наснажити націю енергією державного самоздійснення, сформувати в новому поколінні національну ідентичність, аби з'явилося нове духовне ядро нації:

*І ти, народе, взявся б за мечі!
Народе мій, прийми мої плачі!* [5, с. 11].

До них — справжніх, достойних, жертвних — звертається автор, щоб відживити у нащадків пам'ять і чесноти. Ампліфікаційне продовження символу "герой" розгортається на рівні авторитетів світової й національної історії та літератури. Дон Кіхот, Ян Гус, Ярославна, Байда, Маруся Богуславка, Наливайко, Сірко, Мазепа, Гонта, Калнишевський — це ті, хто своїм авторитетом скріплює націю. Саме цей рівень став базисом для творення поетом власного конкретно-історичного материка.

Чимало віршів зі збірки Зеновія Красівського "Невольницькі плачі" мають присвяти, і така своєрідна тюремна альбомність допомагає створити ефект присутності, психологічну спорідненість з особистістю, котра захоплює своїми вчинками. Конкретні сучасники, товариші по боротьбі, з якими безпосередньо відбувалося спілкування, поєднують своїми окремими рисами, моментами життєвої долі з образами найвідоміших героїв минулого, що стали безсмертними. Наприклад, поему "Маруся Богуславка" присвячено Катерині Зарицькій, "людині небуденної долі, великого розуму і духу" [5, с. 98], а вірш "Бандера" має таку присвяту: "Братові Евстахю, що віддав своє життя за українську ідею" [5, с. 112].

Цей вірш вражає символічністю, монументальністю внутрішньої та зовнішньої постави героя:

*В двобої нерівній схрестились шаблі —
Лунатиме слава широко віками!
Розтопане серце лежить на землі,
Проколоте серце штиками* [5, с. 112].

Ситуація загибелі та пов'язані з нею колізії працюють на утвердження героїчних рис особистості. Особа Бандери — оберіг минулого героїзму, а кров, віддана в ім'я ідеї, виконує функцію пророчої візії "відплати".

Шукаючи кожен власної художньої форми вираження, українські поети-дисиденти В. Стус, І. Світличний, І. Калинець, Т. Мельничук, а також З. Красівський та Я. Лесів свідомо акцентували на національній проблематиці й використовували багатий арсенал адекватних формальних засобів. Висока національна напруга пронизує всі вірші З. Красівського:

*Вмирають надії від горя і сліз,
Навіжено мчить земля під укис,
І тільки розпука ридає над краєм —
Народ загибає! Народ загибає!
І в крикові тому, у горі, в вогні
Довіку прийдеться горіти мені* [5, с. 69].

Коли аналізуєш ідейно-тематичний зріз поезії Зеновія Красівського, є загроза сприйняти ідейно-національну монолітність, злітованість його творів як одноманітність. Але це тільки тому, що для Красівського-поета ідея завжди значила безмірно більше за будь-яку поетичну форму:

*Народе мій, прийми мої плачі...
О як би ти, причащений сльозою,
Повстав увесь з тираном до двобою,
Загартувавши у сльозах мечі!
Народе мій, прийми мої плачі!* [5, с. 11].

Цей плач поета перетворюється насправді на крицю національної боротьби. Він зобов'язує до чину. Тож "поезія Зеновія Красівського стоїть на найвищих щаблях мужнього громадянського патосу, і тим самим по змісту і формі влилася в могутнє шевченківське русло [8, с. 988]".

З тонами плачу-ридання, прокляття межує тональність світлого спокою, вистражданої розважливості:

*Будуть куцим подертим рядном
Бруд століття вкривати.
Ти ж мани мене білим крилом
У зелені Карпати* [5, с. 36].

Ліричний герой З. Красівського не має сумнівів щодо майбутності своєї країни, пророкуючи: *Гей, не журися, зелена Діброво, / Сум на вершині своїй не гойдай. / Все воскресає на світі наново. / Чом не воскресне порубаний гай?* [5, с. 71].

Як відомо, першими симптомами розмивання національного образу є духовне ослаблення людини, її моральна деградація. Тому не випадково збірка "Невольницькі плачі" Зеновія Красівського розпочинається з вірша, що має назву "Епіграф":

*Страшно відсидіти вік у тюрмі,
Страшно на нарах тюремних померти,
Та стократ страшніше гибіти в ярмі,
Рабом на колінах діждатися смерти* [5, с. 9].

Створені у важких невірничих умовах радянського ГУЛАГу, "Невольницькі плачі" Зеновія Красівського є прикладом незламності людського духу, духовної рівноваги та національної гідності.

Був зачарований цим шаленим світом, що завжди дає шанс, нехай і один-єдиний, бути людиною. Або ж не бути:

*О чом ти, людино, не дикий хижак,
Що радше загине голодною смертю,
Ніж прийме від ката в неволі маслак!
Ти б жити уміла,
уміла б і вмерти* [5, с. 65].

Наголошуючи на спадкоємності Ярослава Лесіва щодо Зеновія Красівського, зауважимо, що сповідання одних і тих самих ідей не нівелює особистості. Розуміння людської сутності для о. Ярослава Лесіва — невтомного подвижника української національної ідеї — було особливо важливим через те, що воно спиралося на потребу безперервної, повсякчасної духовної праці. Як поета його цікавлять насамперед максимальні можливості людського в людині — Божому замислі та Божій пробі. Поет шукає простору, нереального в тодішніх обставинах, для існування Людини як божественного витвору з окремою програмою само-вдосконалення. Екзистенціалізм поета розвивається в конструктивному руслі довіри до буття, до самої людини: і кожної зокрема, і до людей загалом.

Процес проявлення Божественного нескінченний, однак вершиною завжди є Слово. І українська доля, українська історія як можливість сповнення устремлень і сподівань народу постає, власне, через проблему Слова:

*Від половини зерно
Слово од лжі
Руки від крові
Душу од страху
Розум від забобонів
Серце від ненависті
Ласку від пристрасті
Кохання від похоті
Любов од тиранства
Очисти перед тим
Як в дорогу іти* [7, с. 24].

Цей вірш — заповідь не тільки іншим, а й насамперед самому собі. Як людина, як патріот-українець

Ярослав Лесів виконав її за найвищою шкалою людської гідності.

XXI століття відкриватиме Україну 70—80-х років ХХ століття, на думку Т. Салиги, зокрема, і за віршами Я. Лесіва [9, с. 11]: "Його поезії мають іншу закономірність появи — вони з'явилися як внутрішня воля, як потреба душі й вираз її стану. Тому часто вони звучать як маніфести, програми, відкриті декларації, а в інших випадках — це пейзажі, злиття людини з природою, елегійна її молитва до осені [9, с. 13]".

Поезія о. Ярослава Лесіва — особливий духовний вимір і вибір. Саме з цієї фундаментальної засади екзистенціалізму — свободи вибору — і починається творчий шлях о. Ярослава Лесіва:

*Я все віддав тобі в офіру,
Я кинув все тобі під ноги,
Собі лишив бесаги й ліру
І терном встелену дорогу [7, с. 49].*

Творчість о. Я. Лесіва, як, власне, і його спосіб життя, де головний наголос зроблено на виборі та відповідальності, свідчить про те, як усупереч тоталітарній системі може творитися поезія, вільна від ідеологічних нашарувань та соцреалістичних приписів. Але водночас ані Зеновії Красівський, ані Ярослав Лесів не могли дозволити собі "знехтувати" обов'язок письменника-патріота й не могли не покласти свій талант на вівтар свободи — так само це стосується і Василя Стуса, Івана Світличного та ще багатьох мучеників режиму.

Роздуми Ярослава Лесіва над словом вражають послідовністю й відкритістю. Серед параметрів його духовності головну врівноважувальну функцію відіграють віра й любов. З любові до людей, до України, до світу, до життя цвіт віщого ломикаменю розрісся в поетовому слові:

*Зійдуть ломикаменем квіти.
Люблю вас, люблю, люблю [7, с. 61].*

Християнська любов загалом і любов до батьків, дружини, сина — це той ґрунт, з якого проростає перспектива розвитку особистості.

Зрештою, Я. Лесів глибоко вірить, що щире й мудре Слово є домінантною духовною потребою:

*Слово добути,
логос
Із серця магми,
Сонця протуберанців —
Мудрості зерен зерно
І справжньому людству на стіл,
Як теплий буханець житній
На радість, на вічність —
іжте [7, с. 34].*

Священик і поет Ярослав Лесів був одним із тих мужніх подвижників боротьби за відродження України та її Церкви, хто глибоко усвідомлював, що без само-зречення і жертвності не зберегти ні власної душі, ні душі рідного народу:

*Мамо, душа моя —
Спасителя розіп'ятого рана.
Мамо, любові Вашої зеніт
У промінні Ваших рук
Із попелу постане —
І буде порятовано цей світ [7, с. 40].*

Таким чином, саме національні акценти, національна маркованість ідентичності та поведінкового канону ліричних героїв З. Красівського та Я. Лесіва визначають сутність екзистенційного вибору і цих героїв, і, як можемо стверджувати через біографічний контекст, обох авторів.

Література

1. Дзюба І.М. Україна в пошуках нової ідентичності: статті, виступи, інтерв'ю, памфлети [вступ. слово М.В. Поповича] / І. М. Дзюба. — К.: Україна, 2006. — 848 с.
2. Записано Марією Якібчук із розмови з Левком Лук'яненком — Київ. — 1994. — Березень // Особистий архів М. Якібчук./ Якібчук-Боринська М. З батьківської хати — в невольничий світ / М. Якібчук-Боринська // Визвольний шлях. — 1995. — Листопад. — С. 1369—1383. Андрусів С. Шістдесятництво як явище, його витоки й наслідки / С. Андрусів // Слово і Час. — 1997. — № 8. — С. 51—52.
3. Зборовська Н. Шістдесятники / Н. Зборовська // Слово і Час. — 1999. — № 1. — С. 74—80.
4. Красівський З. До читача / З. Красівський // Невольницькі плачі / З. Красівський. — Брюссель: Література і мистецтво, 1984. — С. 119—125.
5. Красівський З. Невольницькі плачі / Зеновії Красівський. — Брюссель: Література і мистецтво, 1984. — 144 с.
6. Красівський З. Післямова. / З. Красівський // Невольницькі плачі / З. Красівський. — Коломия: Вік, 1995. — С. 100—102.
7. Лесів, о. Ярослав. Мій хрест — в руках його нестиму / Я. Лесів. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. — 160 с.
8. Романишин О. Поезія героїчного ентузіазму Зеновії Красівського / Олег Романишин // Визвольний шлях. — 1986. — Кн. 8. — С. 975—989.
9. Салига Т. "Щоб не лишати внукам... кайдани" / Т. Салига // Лесів Я. Мій хрест — в руках його нестиму / Я. Лесів. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. — С. 3—15.
10. Сартр Ж. П. Екзистенціалізм — это гуманізм / Ж. П. Сартр // Сумерки богів. — М.: Полит. література, 1989. — С. 319—344.
11. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: аберрація явища у постмодерному прочитанні / Л. Тарнашинська // Слово і Час. — 2006. — №3. — С. 51—71.
12. Черненко О. Нове духовне світовідчуття в поезіях українських дисидентів / О. Черненко // Українське слово. — К., 1994. — С. 440—450.

Марія Якібчук. Творчество Зеновия Красивского и Ярослава Лесива: национальное измерение человеческой экзистенции

Статья является попыткой прочтения жизни и творчества Зиновия Красивского и Ярослава Лесива сквозь национальное измерение человеческой экзистенции. В ней анализируется поведенческий канон как основа экзистенциального выбора. На материале лирических и публицистических текстов обосновано, что особенностью украинского экзистенциализма является национальная идея.

Ключевые слова: экзистенция, канон, идентичность, идея, герой.

Maria Yakibchuk. Creativity Zenovia Krasivsky and Yaroslav Lesiv: the national dimension of human existence

This article is an attempt to read the life and work Zenovia Krasivsky and Yaroslav Lesiv through the national dimension of human existence. It analyzes the behavioral canon as the basis of existential choice. On the lyrical material and public texts reasonably characteristic of existentialism Ukrainian national idea.

Keywords: existence, canon, identity, idea, hero.